

mål¹+mæle



En oversætter taler ud

»Hvad siger det, når en skiløbende and rammer et træ?« Det må oversætteren af Anders And finde ud af. Senere er det spørgsmålet, hvad landet *Over the Top* skal hedde på dansk. I serien »Med sproget på arbejde« er vi nået til oversætteren. Thomas Harder fortæller om sit arbejde side 6.

Natmands- og rakersprog i 300 år

Der har måske altid været omrejsende folk i Danmark. De har ikke været lette at forstå for danskerne. Læs den første samlede oversigt på dansk over omrejsendes sprog side 13.

Gravid, svanger, frugt-sommelig

Der er rigtig mange ord for at være i lykkelige omstændigheder. De sender associationer i mange, også overraskende retninger. Og forbindelserne til andre sprog er mangfoldige.

Læs side 19.

De nye kongelige navne – og folkets?

Vincent og Josephine blev de kongelige tvillinger døbt. Giver de så anledning til en modebølge i navngivningen? Birgit Eggert giver en oversigt over de seneste kongelige navnes popularitet side 26.

Sprogligheder	2
Fra oversætterens arbejdsværelse	6
Goddies genter!	13
Din hustru er ikke rask	19
Vincent og Josephine	26
Årets ord 2010	32

Jeg taler gerne fremmede Sprog; ikke for at glimre med mine lingvistiske Kundskaber; men det medfører en særegen Behagelighed, saaledes at familiarisere sig med Udlændige, da Man ellers uden dette Meddelelsesmiddel maatte betragte hverandre som Døvtumme. De magiske Ord løse Tungen, aabne for Sjælens Tankegjemme, og bringe Liv i hiin sprirituelle Tuskhandel, ved hvilken begge Parter vinde.

(»Kjeltringeliv«,
St. St. Blicher, 1782-1848.)

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Carsten Elbro
 Institut for Nordiske Studier
 og Sprogvidenskab,
 Københavns Universitet,
 Njalsgade 120,
 2300 København S
 E-mail: ce@hum.ku.dk

? Varmeholdt

I forbindelse med debatten om kommunale besparelser på ømfindtlige områder forekommer der af og til spændende nydannelser i argumentationen. I min lokale avis, *Fyns Amts Avis*, har der senest i dag været omtale af ændringerne i de ældres valgfrihed med hensyn til at få leveret det varme måltid. Her omtales igen at »de ældre mister den nuværende mulighed for at vælge imellem *varmeholdig mad* fra et af kommunens plejehjemskøkkener og vakuumpakket kø-

lemad fra Det Gode Madhus«. Kursiveringen er min.

Det Gode Madhus er i parentes bemærket *new speak* for centralkøkkenet, men det er orddannelsen »varmeholdig«, jeg er studset over. Den har været anvendt også i officielle omtaler af ændringerne. Kan der siges noget pænt om den?

Venlig hilsen
 Rigmor Poulsen
 Kirkeby, Stenstrup

! Dette handler om orddannelse, dvs. ordenes anatomi. De ord som består af flere elementer, fx *rodfrugt*, *meneskefjendsk*, *overenskomstansætte*, er opbygget efter visse regler og danner mønstre, men reglerne er dels for lidt udforskede, dels ikke så strikse som de regler der gælder i grammatikken i øvrigt.

Vi kan begynde med at konstatere at *varmeholdig* er et dårligt ord, for det falder uden for et mønster der er let at få øje på. I adjektiver med *-holdig* betegner førsteleddet en bestanddel af noget: *jernholdig*, *svovlholdig*, *iltholdig*, *saltholdig* osv. (med *righoldig* som en undtagelse). Dannelsen *varmeholdig* er derfor et dårligt ord, for det drejer sig jo ikke om mad der indeholder varme, men om mad der er varm. Altså ud med *varmeholdig*.

Derimod ville *varmholdt* være et

muligt ord. Her betegner førsteledet *varm-* en egenskab ved noget: *varmholdt mad* er mad som er holdt varm. Ordet hører med i det mønster vi har i *hårdkogt, varmgalvaniseret, blødgjort, rødmalet, koldpresset, grønnet, blåmeleret, gulkalket, sortklædt* osv.

Vi må altså anbefale *varmholdt mad*. Og efter disse anstrengelser kunne man jo spørge om ikke *varm mad* egentlig var en god løsning.

EH

? Udtalen af a, når der kommer g bagefter

Midt i forrige århundrede lærte vi i matematisk naturfagligt gymnasium udtaleregler for dansk. Blandt andet lærte vi den regel, at a før g er et bagtunge-a, hvis der følger en konsonant efter g'et, ellers er det et fortunge-a. For eksempel er første a i ordet *lagkage* et bagtunge-a, mens sidste a er et fortunge-a (gælder vistnok ikke på Fyn!). Med udbredelsen af ord som *datagre* o.l. er der vist ikke meget tilbage af den regel.

Venlig hilsen

Erik B. Madsen (f. 1929)

Hillerød

! Den første »regel« er ikke korrekt beskrevet. Det er rigtigt, at kort a er en bagtungevokal foran g, k og ng – og foran labialer (b, f og m): *slags, tak, lang, lab, gaffel, ham*); men det er ikke rigtigt, at der skal komme en konsonant til efter. A'et er det samme i fx *lak* og *laks*, *lang* og *langs*.

A'et i *kage* er en lang vokal, og her gælder der andre regler. Det er rigtigt,

at dette a er blevet en fortungevokal (som kardinalvokal 3 hos Jones) gennem en ca. 150-årig udvikling fra bagtunge- til fortunge-a undtagen ved r, hvor bagtungevokalen er bevaret, sml. Ane med fortunge-a og Karen og Rane med bagtunge-a.

Sjovt nok skrev jeg en artikel om bl.a. disse a-lyde i det første nummer af *Mål og Mæle*. Den kan læses på nettet på adressen http://mål og mæle.dk/MoM-arkiv/MoM_01/MoMo1_1.pdf

JL

? Vanvid

Hvorledes kan man forklare det følgende: Ordet *vanvid* staves med d. *Vanvittig* er med tt. Men hvorfor staves det så ikke *vanvidtig*? *Vandhvid!* – men den går jo ikke.

Bjarne Segeffjord

Forfatter og sproglærer

! Ja, det er en lidt rodet historie. Fra gammeldansk tid har vi haft ordet *vid* med betydningen 'forstand, intelligens'. Man genfinder ordstammen i *vide, viden(skab), vidne, vanvid*. I tysk har ordstammen formen *Witz*, og her til adjektivet *witzig*. Dette ord er indlånt i dansk i middelalderen, men i formen *vittig*, der er nedertysk som mange af de ældste lån fra tysk. På den måde får vi det skæve mønster *vid/vittig*. Det burde jo have været *vid/vidig*, og det er absolut tænkeligt at formen *vidig* har eksisteret.

Den oprindelige betydning af *vittig* er 'forstandig, intelligent'. Jeppe på Bjerget siger om sig selv: »Jeg er en vittig Mand«, og hermed mener han

'klog'. I tiden omkring 1800 går vittig over til at betyde 'slagfærdig, morsom', men det er altså den gamle betydning vi har i *vanvittig* og i *vanvid*.

EH

! Standardsprogsideologien

Standardsprogsideologien – som siger at der findes 'et bedste sprog' som alle bør stræbe efter at tilegne sig og bruge i de situationer hvor det kræves – står stærkt i Danmark. Ideologien udbredes og opretholdes på mange måder, ikke mindst i kraft af hvad vi erfarer om sprog og sprogbrug i skolen og i medierne. Men *Mål og Mæle* yder også sit bidrag fra tid til anden, senest ved den måde som norske sprogtilstande blev omtalt på i numrene 2 og 3 af årgang 2010.

I Norge står standardsprogsideologien svagt, ikke mindst fordi landet har to nærtliggende skriftsprog som begge tillader en udstrakt valgfrihed mht. hvordan man staver og bøjer ordene. Jeg mener, at der er positive grunde til og konsekvenser af den norske retskrivningspolitik.

I tilfælde af der skulle være nogen blandt *Mål og Mæles* læsere der er interesserede i mine synspunkter på norsk ortografi og sprogpolitik, lægger jeg en artikel på adressen <http://dgcss-sprogblog.blogspot.com/2011/05/tore-kristiansen-norge-og-andre.html>

(Forkortet af red.)

Med venlig hilsen

Tore Kristiansen

? Babse

I seneste nummer (4, 2010, side 31) anføres entalsformen *babse* (af fler-talsformen *babser*), men selv *Den Danske Ordbog* (bd. 1, s. 259) bruger *babs* (jf. *Babs og Nutte*).

Bedste hilsen

Jess Pilgaard,

Holstebro

! Ja, det skulle have været *babs*. Vi har gjort os skyldige i en (forkert) *tilbagedannelse* (engelsk *back-formation*). Tilbagedannelser er sådan nogle, som konstruerer en enklere ordform af en mere kompleks, fx *buks* af *bukser*, *skrald* af *skrælle* eller *overmenneske* af *overmenneskelig*. Normalt går det den omvendte vej, at vi konstruerer mere komplekse ord af de enklere.

Det er meget almindeligt at børn laver deres egne tilbagedannelser. Det kan fx være, at de ofte har hørt en bøjet form af et ord, og så gætter de på, hvad grundformen af ordet kan hedde. Min egen datter laver dem ret tit (jf. *Mål og Mæle* nr. 2 2009), fx »Se, der er en marke!«. Hendes (uformulerede) undskyldning er, at hun har opsnappet ordet fra børnesangenes kanon med bestemtighedseksempler som »Vil du (x 5) med mig ud i *marken* gå?« Når hun så selv skal producere ordet, tror hun, at kun *-n'* er bøjningsendelse, mens *e'* et tilhører ordets stamme, ligesom i *bille*, *måtte* og *loppe*. Et andet eksempel er *crocke*, som er en af Hannah mere frit konstrueret entalsform af *crocks*, det lette

plastikfodtøj, som normalt optræder i flertal. Som datter, så fader.

I tilfældet *babse* er der måske den undskyldning, at entalsformen er temmelig sjælden. Formen *babse* med *-e* kan også være inspireret af (autentiske) sammensætninger som *babseglad*, *babsehypnose*, *babsetropper*, *babsealarm* og *babsekage* – foruden altså læsereksemplet *babsenutte*. I disse sammensætninger er *e*'et imidlertid et fugeelement, der binder de to led sammen til ét ord, og ikke en del af

selve basisordets form.

Også andre er kommet på den idé, at *babse* kunne være grundformen. Her skriver en kernebruger, så at sige: »Vores madskema ser nogenlunde sådan her ud: Ca. ved 7/8 tiden: Babse + 100 ml MME«. Småbørnsforældre eller dem med en sådan fortid vil vide, at MME står for *modermælks-erstatning*. Men en rigtig *babs* er nu at foretrække. Med eller uden tilbage-dannelse.

KF

mål+mæle

ISSN 0106-567X

Hjemmeside: www.malogmæle.dk
eller www.maalogmaele.dk

REDAKTION:

Kasper Boye, Carsten Elbro, Ken Farø,
Erik Hansen og Jørn Lund.

TYPOGRAFISK DESIGN: Henrik Birkvig

SKRIFT: FF Olsen

EKSPEDITION OG ABONNEMENT:

Studenterafdelingen, Det Humanistiske
Fakultet, Københavns Universitet,
Njalsgade 80, 2300 København S.
Tlf. 35 32 91 45.
E-post: maaalogmaele@hum.ku.dk

Mål og Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er 190,00 kr. for årgang 2011.

Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål og Mæle sendes til:

Carsten Elbro,
Institut for Nordiske Studier og
Sprogvidenskab, Københavns Universitet,
Njalsgade 120, København S
ce@hum.ku.dk

Fra oversætterens arbejdsværelse

Af Thomas Harder

Hvordan lyder det, når en skiløbende and rammer et grantræ? Når samme and prøver at save et mislykket farsbrød gennem med en kædesav? Eller når han i frustration over, at hans nevøer hellere vil på Restaurant Guldanden end spise hans hjemmelavede mad, hamrer et stort fad ned i spisebordet? Dagens første oversættelsesproblemer melder sig i forbindelse med de Anders And-historier, som skal mailes til redaktionen i løbet af formiddagen.

Jeg oversætter et par ugebladshistorier – fra 5 til måske 20 sider – om ugen og en Jumbobog (250 sider) hver anden måned. Ugebladshistorierne skrives på engelsk af danske, norske, svenske, hollandske, amerikanske og mange andre forfattere og oversættes derefter til de sprog, som de skal udgives på. I Danmark er vi vel tre-fire oversættere, der deler det job.

Tegneserier

Disney-historierne volder sjældent særlige forståelsesmæssige vanskeligheder. Sproget og begrebsapparatet er forholdsvis enkelt, og vanskelighederne består mest i at ramme et dansk, som er tidssvarende og forståeligt for målgruppen og samtidig præget af den kombination af korrekthed og opfindsomhed, som altid har ken-

detegnet de danske Disney-oversættelser. Der er rum for fortolkning, og det er fx mit indtryk, at personerne i mine oversættelser er mere Des, end de er det hos flere af mine (sikkert yngre) kolleger. Sproget i Andeby skal være tilgængeligt, men det må også gerne rumme udfordringer, og det skal selvfølgelig helst være morsomt. Humoren kan bl.a. ligge i egennavnene, som meget gerne må passe til personerne, men også skal være plausible danske navne og gerne lidt originale: Det er ikke så sjovt bare at konstruere nye -sen-navne (Professor Klogesen, hr. Sprogsen osv.), men en dårlig betaler kan måske hedde Hr. Skyldstrup, en pensioneret oberst Hektor Haubits og en ostefabrik Skimmel & Skorpe.

Der synges og rimes en del i Andeby, og også dét kan fordanskes på flere måder. Jeg kan godt lide at gå på jagt i den danske sangskat og har for nylig ladet Anders And synge »Jeg bli'r så glad, når solen skinner / på gode gamle Andeby...«. I sammenhængen var det lidt lige meget, hvad Anders sang, når bare det udtrykte godt humør og optimisme, men i andre sammenhænge er indholdet mere bundet, og så må oversættereren selv gendigte, idet han prøver at få rim, versefødder og indhold til at gå op i en højere enhed. For mig er det som re-

gel dét, der tager længst tid i Disney-oversættelserne.

Lyddordene – lyden af sammenstød, eksplosioner, slagsmål, fald, dryp, plasken, forbisusende flyvemaskiner, snappen efter vejret, gøen, knurren, brølen, trampen, gungren, dundren og alle de andre lyde, som udtrykkes ved tekst i »luften« uden for taleboblerne – kan i en del tilfælde blot transskriberes, så et engelsk *Wooosh* bliver til *Vuusj* (med flere eller færre u'er, alt efter min fornemmelse af situationen) eller måske til *Wusj*, *Crash* til *Krasj* osv. Men ofte må man være mere kreativ, og så kan der gå en del tid med at gå og sige lydene for sig selv, indtil man har fundet den helt rigtige. *Dumf*, *dumpf* og *duns* er gode lyde, der udtrykker, at noget tungt og forholdsvis blødt rammer en hård overflade, mens *adr*, *ydr* og *ydrk* er varianter over *ad* som udtryk for væmmelse.

Værktøjet

Til ugebladshistorierne om Anders And & co. bruger jeg ofte rim- og synonymordbøgerne, men ret sjældent Kjørulff Nielsens store røde Engelsk-dansk ordbog. Kjørulff Nielsen og mine forskellige italiensk-danske og italiensk-italienske ordbøger kommer til gengæld hyppigere i brug, når det gælder Jumbobogsoversættelserne, som jeg oversætter fra engelsk og, for de flestes vedkommende, italiensk. Her er referencerammerne langt videre og det sproglige ambitionsniveau en hel del højere end i ugebladene. Ikke mindst de italienske Disney-for-

fattere gør flittig brug af sjældne, lærde og sommetider meget kunstfærdigt hjemmestrikkede gloser og refererer ofte til film og litteratur og til de klassikere, som stadig dyrkes i den italienske skole.

Her er man med andre ord ude i en del af de problemer, som også gør sig gældende ved oversættelser af almindelig skønlitteratur, ikke mindst dét, at originalens og oversættelsens læsere kan have vidt forskellige referencerammer. Jumbobøgernes bundne grafiske form og meget begrænsede plads giver sjældent mulighed for at forklare sig ud af problemerne, sådan som man sommetider (diskret) kan gøre det, når man oversætter bøger. Til gengæld er historierne og deres vittigheder som regel så klare, at de også fungerer, selv om læseren måske ikke lige kender de værker, som der refereres til. Den italienske nationaldigter Giovanni Manzoni's store historiske roman *I promessi sposi* (De trolovede, Renzo og Lucia) er flere gange blevet parodieret af italienske Disney-forfattere. Den eksisterer i dansk oversættelse, men er ikke videre kendt. En hentydning til Manzoni's berømte skildring af pestens hærgen i Milano i 1629-31, hvor *la peste* er blevet til *la posta*, vil derfor ikke sige en dansk læser så meget på det metalitterære niveau, men vittigheden fungerer alligevel, fordi det i sig selv er morsomt, at en strejke blandt Milanos postbude er skyld i at, at byen er ved at drukne i breve og pakker.

Jeg nævnte lige de traditionelle ordbøger, men sandheden er naturligvis,

at jeg i dag, hvad enten jeg oversætter Disney eller Salman Rushdie, ikke bruger dem nær så ofte, som jeg bruger Google, Wikipedia og netudgaven af *Den Store Danske Encyklopædi* samt Ordnet.dk og Sproget.dk, der giver adgang til *Retskrivningsordbogen*, *Ordbog over det Danske Sprog*, *Den Danske Ordbog* og Korpus.dk. Jeg undrer mig, når jeg indimellem kommer til at tænke på, at det meste af min produktion som oversætter er blevet til, inden vi fik internettet til rådighed – for ikke at nævne, at en god del af den er blevet til ved hjælp af skrivemaskiner med og uden hukommelse, hvid rettelak og bjerge af papir. Der findes efterhånden en del oversættelsesprogrammer – Trados Translator's Workbench og flere andre – men dem bruger jeg ikke. Ikke fordi jeg har noget imod moderne teknologi (jeg går stadig og venter på et velfungerende talegenkendelsesprogram, som vil gøre det muligt for mig at ligge i min sofa og bruge min træning som konferencetolk til at indtale en grovoversættelse, som jeg bare skal rette til ved computeren bagefter), men dels fordi den slags programmer kræver, at man har originalen i elektronisk form, og det har jeg sjældent, og dels fordi de ikke er skabt til skønlitterære oversættelser, men derimod til tekster med en mere fast og afgrænset terminologi og med mange gentagelser, fx tekniske, juridiske og økonomiske tekster.

Romaner

Dagens næste opgave er at føre ret-

telser ind i min oversættelse af Salman Rushdies seneste roman *Luka og Livets Ild*. Det er en relativt kort bog (216 sider), der præsenterer sig som en børnebog, men som ligesom sin forgænger *Harun og Eventyrhavet*, hvis univers og personer, den genoptager, i mindst lige så høj grad er skrevet for voksne.

Jeg blev færdig med selve oversættelsen for et par dage siden og har brugt en del tid siden da på at læse den igennem på papir for at fange tanketorsk, misforståelser og inkonsekvenser og for at se den tekst, som jeg har skrevet i bidder a 6-12 sider om dagen over en periode af flere måneder, i sammenhæng. Der er også en del udestående problemer, hvis læsning jeg har udsat til nu, hvor jeg kan se, hvordan de forskellige muligheder passer ind i helheden. Det går forholdsvis hurtigt at føre rettelserne ind i manuskriptet, og det er et meget tilfredsstillende arbejde. Jeg har undervejs vekslet mellem formerne *væsetnet/væsnet*, *himmelen/himlen*, *glemse-len/glemslen* osv. og foretrækker personligt den lange form. I netop denne bog, hvor fortælleren henvender sig direkte til et »du« (eller måske et »I«)? Det engelske *you* er jo ikke altid til at gennemske), og hvor tonen i øvrigt er præget af en vis lethed, vælger jeg dog at konsekvensrette til den korte form.

Min gennemlæsning er heldigvis ikke den sidste, inden bogen går i trykken. Oversættelsens næste læser er en redaktør, som sikkert vil pege på fejl og forglemmelser, som jeg ikke

har opdaget, og foreslå forbedringer, hvoraf jeg sikkert vil acceptere mange, men næppe alle. Når redaktøren og jeg er kommet overens, bliver bogen sat, og derefter læser en korrekturlæser og jeg hver vor udgave af den satte tekst for bl.a. at finde de orddelingsfejl, der uvægerlig er opstået ved overgangen fra Word-dokument til sats, og hvad der ellers måtte være af resterende problemer. Redaktøren fører de to korrekturer sammen, hvorefter satsen ændres, og der læses endnu en korrektur, denne gang dog kun af korrekturlæseren. Trods alt dette arbejde vil både skarpøjede læsere og sikkert også jeg selv formentlig til sin tid kunne finde ting i den trykte udgave, som burde have været anderledes, eller som i hvert fald kan diskuteres.

I min følgemail til redaktøren nævner jeg et par ting, som jeg gerne vil have hende til at tage stilling til, eller som jeg i hvert fald synes, at hun bør være opmærksom på:

Bogen er tilegnet Rushdies søn Milan. Dedikationen har form af et lille digt, hvor første bogstav i hver linje, hvis man læser dem ovenfra og ned, netop danner navnet MILAN. Jeg har valgt at lade det relativt enkle digt stå på engelsk, ligesom jeg gjorde i *Harun og Eventyrhavet*.

En af hovedpersonen Lukas hjælpere er *the Insultana of Ott*, i hvis land alle går rundt og fornærmer hinanden, uden at nogen bliver særligt krænkede af den grund, og hvor man i øvrigt uden ophør hengiver sig til excesser af enhver art. Hendes titel er

naturligvis en hunkønsform af *sultan* tilsat forstavelsen *in-*, som på engelsk gør hende til fornærmelsernes dronning. Jeg var ikke på noget tidspunkt i tvivl om, at hun også på dansk skulle tituleres *Insultana* og tænkte, at de fleste læsere nok vil kunne gennemskue det engelske *insult*. For en ordens skyld tjekkede jeg alligevel, om synonymordbogen skulle gemme andre og bedre danske muligheder. Det syntes jeg ikke, at den gjorde, men den fortalte mig til gengæld, at *insultere* er et anvendeligt dansk synonym til fornærme. Så meget desto mere grund til at bevare den velklingende titel.

Landet *Ott* hedder egentlig *Over the Top*, hvilket betyder noget i retning af *gå for vidt*. Forkortelsen gør det muligt at kalde indbyggerne for *the Otters*, der lyder ligesom det engelske ord for oddere, men også kan læses næsten som *the others* (»de andre«) og at producere en række sammensætninger med forleddet *Otter-*. Hvad skulle landet så hedde på dansk? Der er naturligvis masser af muligheder, men jeg endte med at vælge *Gåforvidt*, evt. forkortet til *GFV*, og at kalde indbyggerne *gåforvidter*. Nogle særlige magiske kartofler fra *Insultanaens* land kom til at hedde *gåfortofler*. Jeg eksperimenterede gennem nogle kapitler med *Gufforvidt* eller *Gufforvit* og *gufforvitter*. Jeg kunne egentlig bedre lide denne mindre indlysende løsning, men valgte den alligevel fra, fordi den indebar en risiko for, at læseren aldrig ville opdage vittigheden, men blot undre sig over »Guf« og »guffe«. Nu får vi se, hvad redaktøren mener.

I *Luka og Livets Ild* bevæger hovedpersonen sig mod sit mål gennem en slags computerspil, hvor han hele tiden risikerer at »dø« og blive tvunget til at gennemspille de forskellige »niveauer« forfra. Niveauerne hedder *levels* på engelsk, og min 15-årige søn har forklaret mig, at det kalder danske computerspillere dem også. Det vidste jeg ikke, og jeg tænker mig, at en del af mine læsere heller ikke ved det, så jeg har valgt at gå på kompromis med autenticiteten ved at vælge det danske udtryk i stedet. Det er lidt svære med *the Saving Points*. Det er nogle gyldne kugler, som dukker op i landskabet i slutningen af hvert niveau, og som Luka skal trykke på for at »gemme« sine fremskridt indtil da. Hvis han derefter »dør« ryger han ikke tilbage til start, men kan fortsætte fra sidste *Saving Point*. Jeg eksperimenterede med *gemmeknapper*, *gendannelsespunkter* og andre mere eller mindre hjemmegjorte løsninger, indtil sagskundskaben gjorde mig opmærksom på, at man på dansk kalder fænomenet *save-knapper*. Det passer mig udmærket, bortset fra, at jeg er lidt bange for, at læserne, de første gange ordet optræder, vil se en sav for sig. *Checkpoints* er også en mulighed, siger min søn, og måske endda mere korrekt i sammenhængen. Udtrykket har den fordel, at det er svært at læse forkert, men det er til gengæld lidt uhåndterligt. Jeg vælger *Save-knapper* med forbehold for måske at ombestemme mig, hvis redaktøren er uenig, eller hvis jeg selv kommer på andre tanker, når jeg ser den satte tekst.

Rushdie har indbygget en del citater fra og referencer til popsange, salmer og digte, som vil være mere eller mindre genkendelige for britiske og måske amerikanske læsere, men ikke for danske, eller i hvert fald kun for de færreste af dem. Lukas modstander – hans faders legemliggjorte død – hedder fx *Nobodaddy*. Navnet, der selvfølgelig hentyder til, at personen er ude på at tilintetgøre (eller »til-ingen-gøre«) Lukas fader, er hentet i titlen på et digt af William Blake, *To Nobodaddy*, hvor navnet er Blakes ironiske henvendelse til den gammeltestamentlige Gud. Det er ikke noget, jeg bare går og ved, men når der dukker særligt påfaldende navne eller formuleringer op, googler jeg dem rutinemæssigt for at se, hvad de evt. måtte gemme af skjulte be- eller hentydninger. Jeg lånte bibliotekets bestand af Blake på dansk og konstaterede, at digtet ikke er oversat. Så vidt så godt, eller skidt. Man kunne forsøge sig med konstruktioner som »Ingenfar«, »Ejfar«, »Nulfar« og flere andre, men ingen af dem forekommer mig særligt overbevisende, og jeg har derfor valgt at bevare navnet *Nobodaddy* i tillid til, at de fleste danske læsere nok vil genemskue *nobody + daddy*, og idet jeg beklagende affinder mig med, at kun de allerfærreste til gengæld vil opfatte referencen til Blake.

Hvad læseren ved

Rushdie skriver på engelsk og opfattes som en britisk forfatter, og det er derfor nærliggende at bruge en britisk »normallæser« som målestok for,

hvad læseren ved og ikke ved, og hvilke vittigheder han forstår eller ikke forstår. Men Rushdies engelsksprogede publikum er globalt, og en meget stor del af hans referenceramme er ikke britisk, og for den sags skyld heller ikke nordamerikansk, australsk eller newzealandsk, men indisk. Da jeg i sin tid havde oversat *De sataniske vers*, fortalte en dansk læser med forstand på indiske forhold mig, at den jumbojet, AI-420, der eksploderer i luften over London i romanens første kapitel, har sit nummer efter en kendt paragraf i den indiske straffelov, der handler om bedrageri. Hentydningen var åbenbart indlysende for indiske læsere, men var det givetvis ikke for ret mange andre af Rushdies millioner af engelsksprogede læsere, og det bekymrede mig derfor ikke synderligt, at de allerfleste danske læsere altså heller ikke fik glæde af den.

På samme måde med de tre *Aalim*, Tidens Vogtere, som Luka møder under sit forsøg på at stjæle Livets Ild. De hedder henholdsvis Jo-Hua (Fortiden), Jo-Hai (Nutiden) og Jo-Aiga (Fremtiden). Da jeg googlede dem for at finde ud af, om de mon hørte hjemme i nogen eksisterende mytologi, og om deres navne muligvis havde en (fx af *Den Store Danske Encyklopædi*) autoriseret dansk stave-måde, var det første, jeg fandt, en anmeldelse af romanen fra *Times of India*, hvor anmelderen indforstået bemærkede, at de tre Aalims navne nok kun var morsomme for indiske læsere. Jeg forfulgte ikke sporet yderligere, men forestiller mig, at der er

tale om kendte navne fra Bollywood eller andre dele af den indiske populærkultur. Det kan også være, at de kommer fra en helt anden sfære, men når en – må man antage – velorienteret indisk læser fortæller mig, at der nok ikke er ret mange uden for Indien, der vil fatte, hvad Rushdie hentyder til i dette tilfælde, har jeg ikke dårlig samvittighed ved at sætte min danske læser i samme situation som nogle millioner britiske, amerikanske osv. læsere af originaludgaven.

Ordspil

Ordspil er et tilbagevendende problem, ikke mindst hos Rushdie. De lader sig som regel ikke gengive direkte, for det er desværre meget sjældent, at de samme kombinationer af flertydighed og/eller lydigheder er til rådighed på de to sprog. Da situationen er allermest kritisk for Luka og hans kammerater, får de pludselig hjælp fra en uventet kant. Der udbryder støj og tumult, himlen ryster osv., og vore venner tror først, at det er de flyvende tæpper fra det gåforvidtiske flyvevåben Force, der kommer dem til undsætning, men det er det ikke. Den første, der forstår, hvad der i virkeligheden foregår, er titanen Prometheus:

The naked Titan shook his head, and a slow grin spread over his huge face. »Its not the Otters,« he said. »The gods are revolting.«

Dertil svarer elefantfluglene (et par venlige, men lidt sippede kæmpeænder med elefanhoveder):

Well, on the whole we agree about what the gods are like, [...] but there's no need to be rude.

»I mean,« said the Old Boy with a sigh, »that the gods have risen in revolt.«

På engelsk kan »the gods are revolting« både betyde »guderne gør oprør« og »guderne er modbydelige«, men sådan en flertydighed har vi desværre ikke på dansk, eller jeg kunne i hvert fald ikke komme i tanke om den. Løsningen blev derfor som i så mange andre tilfælde af den slags ikke at oversætte, men at udskifte Rushdies ordspil med et af min egen tilvirkning, som forhåbentlig fungerer på omtrent samme måde:

»Den nøgne Titan rystede på hovedet, og et smil bredte sig langsomt over hans kæmpemæssige ansigt.

»Det er ikke gåforvidterne,« sagde han. »Det er gudernes rejsning.«

»Der er sikkert folk, der ikke tager det så nøje,« sagde Elefantanden med et sigende blik på den nøgne Titan, »men vi er altså nogle, der mener, at den slags hører privatlivet til.«

»Jeg mener,« sukkede den Gamle Dreng, »at guderne rejser sig. De gør oprør.«

Da Anders And og Luka er ekspederet, bruger jeg et par timer på at læse i den roman, som jeg skal i gang med at oversætte om et par uger – efter en stribe af de tolkejob, uden hvilke jeg ikke ville have råd til at oversætte bø-

ger – sicilianeren Andrea Camilleris *La gita a Tindari* om kommissær Montalbano og hans kolleger på politistationen i Vigàta. Det er ikke altid, jeg kan nå at læse de bøger, jeg skal oversætte, inden jeg går i gang, men det er naturligvis en fordel, når det kan lade sig gøre. Så kan man på forhånd gøre sig tanker om, hvordan man vil løse bestemte typer af problemer – fx Camilleris udstrakte brug af siciliansk dialekt, som selv fastlandsitalienske læsere har svært ved at forstå, uden at det dog har forhindret Montalbano-serien i at blive en kolossal succes – og om der er særlige områder af virkeligheden, man skal sætte sig ind i. I dette tilfælde forestår der fx sammenlignende studier af det italienske og danske politis og retsvæsens indretning og funktion.

Og så er det tid til en sen eftermiddagstur rundt om Søerne.

*Thomas Harder (født 1959),
oversætter, adjungeret professor,
Handelshøjskolen i København*

Goddeis genter!

■ De omrejsendes sprog

Af Finn Stendevad og Peter Bakker

Man kan møde et underligt par i novellen *Kjeltringeliv* (1829) af Steen Steensen Blicher. Det er en kvinde som bærer sin mand rundt på skuldrene, samtidig med at hun ser efter sit barn. Da de er omrejsende, som vandrer fra by til by uden fast tilholdssted, er det noget af en byrde og en kærlighedsgerning. Fortælleren har overskud til at være nysgerrig og indleder en samtale med ordene »goddeis genter!« – 'goddag folkens' på de omvandrendes sprog. Som læser må man gætte sig til betydningen af nogle af de fremmede ord, *sibe* 'ja', *nobes* 'nej', *pennekas* 'kro', mens andre er oversat, *drallers* 'kjeltringebal'. I historien kaldes sproget for »romani« eller »rotvelsk«.

De omrejsende folks sprog i Danmark er kun kendt fra ordlister, optegnelser og eksempler som dem i novellen »Kjeltringeliv«. Der er ikke noget skrevet sprog, kun det talte. Det gør det vanskeligt at få overblik over.

Mange navne

Det gør det ikke lettere, at de omrejsendes sprog har fået en mængde forskellige navne igennem tiden, fx prævelikvantsprog, kjeltringelatin, rakkersprog, natmandssprog, skojer-sprog, fantesprog, tatersprog, rotvælsk, rody og romani.

Landevejens folk i Danmark er



Dalsgaards billede af Blicher med romaer på heden

kommet forskellige steder fra og har givetvis ikke talt samme sprog til alle tider. Men det er oplagt, at de omrejsende med forskellig sproglig baggrund har været i indbyrdes kontakt og har kunnet tale sammen.

I Tyge Kroghs bog fra 2000, *Det store natmandskomplot*, findes en liste (side 119) med en oversigt over en række ord på disse folks sprog, som han har fundet i arkivmaterialer og trykte kilder. Den ældste kilde i oversigten er fra 1687 og nedskrevet ved at afæske en fangen underverdensfi-

	Hempel, 1687 (Tyskland)	Hans Natmand, 1734 (Kalundborg)	C.D. Christensen, 1811 (Kiel, Tyskl.)	N.V. Dorph, 1824 (DK)	E. Sundt, 1852 (N)
Ko	Hornickel	Crommel		Krummik (R?)	Gumi (R)
Får	Klebisser	Springel	Zonn (H), Käves	Bakra (R), Brægert, Kline	Bakro (R)
Gås, gæs	Breiffuss	Platting	Plattfuss	Platfinke	Papi (R)
Hest	Trappert	Trappert	Trappert	Trappert	Grei (R)
Svin		Purchus	Goser/gasser (H)	Purges, balo (R)	Balo (R)
Mand	Pinche	Bengs	Isch (H), Freier	Bings	Gavo, Gasso (R)
Pige	Tillgen	Delle	Dillsche	Dill	Rakli (R)
At stjæle	Zopfen	Piche/niche	Lattchen (H), Sachderein, Quinten	Nøkke, Fuppe, Kjore (R), Fuse	Tjorro (R), lattja

De omrejsendes sprog igennem tre århundreder. (R) nutidigt romani, (H) nutidigt hebraisk.

gur ordene under et fængselsophold i Kursachsen, Tyskland, i 1687. Nogle af ordene er gengivet i første kolonne i oversigten ovenfor. Den næste kilde er et arkivstykke af en afhøring af en Natmand i Kalundborg i 1734; se anden kolonne i oversigten. En tredje er en ordliste samlet i Kiel fra en nederlandske-holstensk tyvebande. Kilderne når frem til og slutter med Niels Vinding Dorphs *De jydsk Zigeunere og en rotvelsk Ordbog* (1837) om kjeltringes hemmelige sprog. Dorph var for resten en ven af Blicher.

Oversigten ovenfor giver et indtryk af ligheder og forskelle mellem ord fra forskellige ordlister – igennem flere århundreder. De første fire kolonner er fra Krogh; vi har dog føjet en del ord fra skandinaviske kilder til Kroghs lister. De øvrige kolonner er fra andre ordlister og ordbøger med hemmelige sprog, som taltes på landevejene.

1. Romani

Det er klart, at der er tale om mindst tre forskellige sprog.

Miskow, 1923 (DK)	Iversen (a), Romany 1945 (N)	Iversen (b), Rody 1945 (N)	Ribsskog, 1945 Heri 2 lister (N)	Wolf (a), Rotwelsch 1956	Wolf (b), Zigeunerisch 1960
Grummi Krommi (R)	Guni (R)	Gommi (R)	Gurni, guni (R)	Hornnickel	Gurummi (R)
Bakri (R)	Bakro (R)	Skuffert	Bakkro (R), Bakklo (R)	Klebis, Zon (H)	Bakro, bakri (R)
Papeje (R)	Papina (R)			Breit, Plattfuss	Papi (R)
Grais (R)	Grei (R)	Grei (R)	Grei, grei (R)	Trabbert	Grai (R)
Balo (R)	Balo (R)	Balo (R)	Balo, balo (R)	Balo (R)	Balo (R)
Gajo (R)	Gasse (R), Gavo	Gavo	Gavo, Gao	Isch (H)	Gadscho (R)
Rakli (R)	Rakli (R)	Rakli (R)	Rakkli, Rakkli (R)	Rakli (R)	Rakli (R)
Schurre, Tjorre (R)	Kjora (R)	Kjora (R)	Kjora, Kjorare (R)	Lattchen, Quinten, Schorren (R)	Schorren (R)

Først er der romani. Stort set alle ord i eksemplerne fra Sundt, Miskow, Iversen (a), Ribsskog og Wolf (b) er fra romani eller sigøjnersprog. Blandt nulevende sinti og romaer er det de mest udbredte ord for disse betydninger. Det interessante er ordenes utrolige uforanderlighed gennem så mange år:

'Ko' *guruvni*
'Gås' *papin*
'Får' *bakro*
'Hest' *grai*
'Svin' *balo*

'Mand' *gadžo* (ikke-sigøjner)

'Pige' *rakli* (ikke-sigøjner)

'Stjæle' *čor-*

2. Rotvælsk uden romani

Nogle af de andre lister omfatter ikke et eneste af disse romani-ord (Hempel, Natmand, Christensen), så her er der tale om en anden gruppe. Der er kun to ord, der er de samme i alle tre kilder ('pige', 'hest'). De fleste er forskellige for alle tre ('får', 'gås', 'svin'), men Hempel og Natmand har dog det samme ord for 'mand'. Vi kunne kalde

disse tre lister rotvælsk uden påvirkning af romanisproget, med kun germanske rødder og lidt romansk.

3. Rotvælsk med romani

Den tredje gruppe er Dorph, Iversen (b) og Wolf (a), som omfatter både ord fra romani og ord, vi har set i de andre lister. I nogle tilfælde er ordene de samme som i romanilisterne og dem i gruppe 2, mens andre er forskellige. Dorph og Wolf (a)-listerne hedder begge rotvælsk, mens Iversens liste kaldes rodi. Det er ikke klart ud fra disse ord, om rodi adskiller sig fra de andre. Ellers ser disse lister ud som en kombination af romani og rotvælsk, og det ser ud, som om disse romaniord er optaget i rotvælsk.

Rotvælsk eller rotwelsch var et sprog, som brugtes af folk, der rejste rundt gennem de tysksprogede og skandinaviske lande, men også i Nederlandene. Man finder en del af de samme ord i forskellige kilder. Mange af dem er baseret på plattyske rødder med germanske endelser. Derudover er der i rotvælsk og romani, i nogle kilder, også nogle ord fra sigøjnersprog, romanske sprog (især fransk og latin) og jødiske sprog. Disse mennesker var i kontakt med hinanden, og derfor er det ikke overraskende, at man har overtaget ord fra hinanden.

Mange påvirkninger

Ordene er næppe af samme oprindelse. Ordene for 'ko' er af tre slags. De fleste er romaniordet, mens *hornickel* og *crommel* klart er afledt af de (plat)tyske ord for *horn* og *krum*. Der

er muligvis også nogle folkeetymologiske blandinger med ordene med *krom* og romaniordet *guruwni*.

Der er en hel del ord for 'får': *bakro* er klart fra romani, mens *springel* beskriver en af fårenes hyppige handlinger, og *brægert* nok er onomatopoietikon for den lyd fårene udstøder: de bræger. *Klebis* kommer muligvis fra tysk *Klee-Bisser* »kløver-bider«. *Zon* er uden tvivl fra hebraisk *tson*. Oprindelsen til ordene *kävis* (samme som *klebis*?) og *kline* er uklar.

De fleste lister har romaniordet for 'gæs'; mens resten næsten alle har en betegnelse, der går på de flade svømmefødder, altså noget med *breit* 'bred', *platt* 'flad'.

Ordet for 'hest' er også gennemskueligt for det enes vedkommende: *trappert/trabbert*. Det er højst sandsynligt fra plattysk eller nederlandsk *trappen*, som betyder 'at sparke'. Det er så et dyr, der sparker.

Et af ordene for 'svin' er direkte gennemskueligt, *purchus/purges*. Det ligger op ad latin: *porcus*, og man kender det endnu i *pork* på engelsk. Ordet *balo* er fra romani. Det sidste udtryk for 'svin', *goser/gasser*, er direkte fra hebraisk/jiddisch *chazer* 'gris'.

Bengs/bings er et udbredt ord for 'mand' i slang i Tyskland og nabolandene. I nogle områder har det en speciel betydning som 'opløben fyr' eller 'alfons'. Det kan måske spores til det tyske eller nederlandske *bengel*, som betyder 'en ung knægt, en opløben fyr'. Ordet *gosse* kommer sandsynligvis fra jødiske sprog, *gosen/goser* 'fyr', fra jiddisch *gosen* 'brudgom',

hebraisk *choson*. Måske har det en forbindelse med ordet *gosse*, som betyder 'lille fyr' på svensk. Det er usandsynligt at ordet for 'gris' i Christensens liste kommer derfra. Det tredje ord, af typen *gajo*, kommer fra romani *gadžo*, hvor det betyder 'en ikke-romani mand'. Det er uklart, om *gavo* er en variant af det romani-ord. Ordet *freier* er vel beslægtet med det nederlandske *vrijer*, en 'mandlig kæreste'. Ordet *isch* kommer fra hebraisk *iš* 'mand'.

Et af ordene for 'pige' har en stamme, som begynder *till*, *dell* eller *dill*, plus en diminutivendelse, *-chen* eller *-schen*. Nederlandske slang *del* 'løs pige' er vel det samme ord. Det tyske ord *Dirn/Dirndl* eller arkaisk nederlandske *deerne* har sandsynligvis andre rødder. *Rakli* er en pendant til *raklo* for 'ung mand'. Begge ord kommer fra romani, hvor *-i* er en endelse for hunkøn og *-o* en endelse for hankøn. Man kan også finde disse endelser i ordet for 'svin'.

Ordet for 'at stjæle', *piche*, kan være i familie med det engelske *pick*, som jo betyder 'at tage'. Samme betydning har nederlandske *pikken*. *Zopfen* er fra moderne jiddisch *tsupn* 'stjæle, især fra lommer', som kommer fra tysk *zupfen* 'plukke'. *Lattchen* kan stamme fra latin, der har to ord, *lateo* og *latito*, der betyder hhv. 'at skjule' og 'at holde'. Mere sandsynligt er jiddisch *lakchen/lakchenen* 'stjæle', fra hebraisk *lokach* (*lakach*). *Sacherein* er tæt på latinske ord som *saccus* og *sacrilegus*, som betyder hhv. 'penge-sæk' og 'røver', samt *säcken*, som på

tysk betyder 'at fylde i sæk'. *Nøkke* er tæt på vores egen *nøkke*, som er en, der 'lokker', 'lokker fra'. *Quinten* kan komme af 'at finte', altså 'snyde, narre' eller 'liste noget væk'. Alle andre går tilbage til romani *čor-*, som udtales *tjor-*.

Man vil altså se, at mange ord har fået påvirkning fra snart sagt alle sprog, de omrejsende folk er kommet ud for på deres rejser på landevejene rundt i Europa. Men det er klart, at de ældste kilder for rotvælsk og natmandssprog (jf. *Natmand* og *Dorph*), i hvert fald hvad angår de otte udvalgte betydninger i oversigten, ikke har overtaget et eneste ord fra romani; mens der i de yngre lister over de omrejsendes sprog i Sverige, Norge og Danmark fortrinsvis eller udelukkende findes ord fra romani. Natmandssprog går mest tilbage til plattyske, nederlandske og tyske rødder og orddannelsesprocesser, med en del påvirkning fra romanske sprog og (senere) fra jødisk. For ud over de mulige latinske aner, vi allerede har nævnt, er *genter* 'mennesker, folk' jo højst sandsynligt afledt af det latinske ord *gens*, der kendes fra såvel fransk *gens* som spansk *gente*. *Padrum* og *madrum* er også gennemskuelige som 'far' og 'mor', vi kender fra latin: *pater* og *mater* og italiensk og spansk *padre* og *madre*.

Landvejenes folk var en yderst broget og sammensat skare, som ofte har været i kontakt med hinanden. Deres sprog er derfor så indflettet i hinanden, at de deler mange ord.

Ved at sammenligne ordene kan

man følge de rejsendes sprog gennem århundrederne og gennem Europa. Man kan på den ene side se uforanderligheden i grundsubstansen, men

også, at der er kommet mange ord til undervejs på rejsen. Det er et spændende emne, som der bør forskes videre i.

Finn Stendevad Nielsen (f. 1946)
Referencebibliotekar, dokumentalist

Peter Bakker (f. 1959)
lektor, ph.d.
Afdelingen for Lingvistik,
Århus Universitet

Awé-Lallemant, Friedrich Christian Benedict (opr. 1858-1862). *Das deutsche Gaunertum*. Bd. 1-2. Leipzig. Senere udgaver München 1914, Wiesbaden 1998.

Blicher, Steen Steensen (opr. 1829). *Kjeltringeliv. Med et forord om De jydskse zigeunere af Niels Th. Mortensen*. Viborg 1952.

Christensen, C.D. (1811). Se Tyge Kroghs skema.

Dorph, N.V. (org. 1837). *De Jyske Zigeunere og en Rotwelsk Ordbog*. København 1975: Rosenkilde og Bagers Forlag.

Iversen, Ragnvald (1944). *The Romany language in Norway. Secret languages in Norway - Part 1*. Skrifter utgitt av det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II Hist.-Filos. Klasse 1944 nr. 3.

Iversen, Ragnvald (1945). *Secret Languages in Norway - Part II. The Rodi (rotwelsch) in Norway*. Skrifter utgitt av det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II Hist.-Filos. Klasse.

Krogh, Tyge (2000). *Det store natmandskomplot*. København: Samleren.

Miskow, J. & Viggo Brøndal (1923). *Sigøjnersprog i Danmark*. *Danske Studier* 20, 97-145.

Ribsskog, Øyvvin (1945). *Hemmelige språk og tegn. Taterspråk, tivoli-folkens språk, forbryterspråk, gateguttsspråk, bankespråk, tegn, vinkel- og punktsskrift*. Oslo: Grundt Tanum.

Sundt, Eiler (1852). *Fante eller landstrygerfolket*. Christiania.

Wolf, Siegmund A. (1960). *Grosses Wörterbuch der Zigeunersprache (romani tsiw). Wortschatz deutscher und anderer europäischer Zigeunerndialekte*. Mannheim: Bibliographisches Institut. Genoptryk Hamburg 1987, 1993: H. Buske Verlag.

Wolf, Siegmund Andreas (1956): *Wörterbuch - des rotwelschen*. Mannheim.

Din hustru er ikke rask

– betegnelser for svangerskabet før og nu i europæiske sprog

Af Adam Hyllested

Ordet *gravid* er overraskende nyt i hverdagsdansk; helt op i 1940'erne blev det stadig anset for et medicinsk ladet fremmedord. I 1947 skrev overlæge G.V.Th. Borries således i bogen *Patientsprog. Sproglige mærkværdigheder fra lægernes og apotekernes verden*: »Det officielle latinske ord *gravid* bruges i stigende Grad ogsaa i den store Befolkning«. Det ser ud til først at være blevet rigtigt etableret i løbet af 1950'erne. Før da talte man om at være med barn eller vente sig. Som neutralt adjektiv kunne *svanger* bruges. Det bekræfter et af mine ældre mandlige familiemedlemmer, der dog tilføjer, at mænd dengang talte meget lidt om emnet – og hvis de gjorde, var det oftest fordi der var noget galt.

Det latinske *gravida*

Det latinske *gravida* er afledt af *gravis* 'tung'. Endelsen *-ida* (i hankøn *-idus*) angiver en tilstand, som en ting eller en person er kommet i og ikke altid har været i. En person, der er rød i hovedet, vil således være *rubidus* 'rød' i stedet for det sædvanlige *rubus*. For eksempel fortæller romeren Sveton i sin biografi om den trivelige kejser Vitellius, at denne rendte rundt med *facies rubida plerumque ex vinulentia* 'et ansigt, der som regel var (blevet) rødt af druk'. På samme måde bruges *gravida* i stedet for *gravis*, når den per-

son, ordet sigter til, ikke har en permanent tyngde, men er 'blevet tung' eller 'gjort tung'.

Ordet *gravis*, hvis stamme også indgår i *graverende* 'alvorlig', er et gammelt indoeuropæisk ord, der genfindes mange steder i vores sprogfamilie. Det er bl.a. beslægtet med sanskrit *guru*, som betyder 'tung' med bibetydningerne 'vægtig' og 'ærværdig', heraf betegnelsen for en åndelig vejleder. Det er måske ikke lige til at se det, men et andet beslægtet ord er faktisk græsk *barys* 'tung, dyb', der kendes fra fremmedordet *baryton* 'dyb stemme' og *barometer* 'instrument til måling af lufttrykket'.

Ældre danske og tyske ord

Fra middelalderdansk kender vi tre danske ord for 'gravid', der alle er tyske lån: *Svanger*, som nu især bruges i afledningen *svangerskab*, har vi fra ældre plattysk *swanger* svarende til moderne standardtysk *schwanger* og hollandsk *zwanger*, oprindeligt et ord for 'tung, langsom, træg'. Sjovt nok var det kun i den nordlige del af Tyskland, at *swanger* i middelalderen betød 'gravid'; i den sydlige del (hvor man talte højtysk, der ligger nærmere standardtysk) betød ordet tværtimod 'slank, smækker'. Nært beslægtede sprog afslører dog, at de to ord oprindeligt var en smule forskellige. I vi-

kingetidens England hed 'slank, smækker (fx om en hest)' *swancor*, mens 'tung, langsom (også gerne om en hest)' hed *swangor* – det ord, der senere fik betydningen 'gravid'. Den betydningsmæssige sammenhæng mellem de to ord er egentlig ligetil: Begge dele angiver blødt svungne former, og om de så er indadbøjede eller udadbøjede, har været mindre vigtigt. Som en parallel kan vi tænke på, at det danske ord *smækker* i dag kan bruges om såvel en slank som en gravid kvinde – blot de buede former er spændstige, som det ses af følgende eksempler fra internettet: '*Hvem vil ikke gerne være smækker, gravid eller ej?*' og '*Drømmer alle kvinder ikke om at blive én af de der få smække gravide, der stadig kan gå med stiletter og se smukke ud, selvom de har en meget stor, fin rund mave?*'. Her øver den lydlige lighed med *lækker* selvfølgelig også en påvirkning.

Frugtsommeligt kendes nu mest fra bibeloversættelserne. Det hed oprindeligt bare *frugtsom* og betød først 'frugtbar' i betydningen 'fødedygtig', men senere blev det altså til 'befrugtet'. Mange teologer foretrækker oversættelser med dette ord, fordi de ved, at latin *gravida* betyder 'tung, bebyrdet' og ikke selv associerer det med det smukke ved svangerskabet, men kun med det besværlige. *Gravid* kan virke en smule klinisk eller pro-saisk i nogle sammenhænge.

Et endnu mere antikveret ord, *selvanden*, kan bl.a. findes i Steen Steensen Blichers novelle 'Skytten på Aunsbjerg' (1839). Etatsrådets kone kom-

mer løbende ind til etatsråden: '*Mette er selvanden*' fik hun med *Møje* og *Forfærdelse* frem. '*Saa har hun, sandt for Herren!*' (det var hans eneste Eedsformular) »*været ved Mandfolk*«. Ordet er dannet efter et gammelt tysk mønster, hvor *selv-* efterfulgt af et ordens-tal kunne betyde 'vedkommende sammen med x antal'. *Selvanden* kunne altså både betyde '(til stede) sammen med en anden' og 'gravid'. Det tilsvarende *selvtredje* er berømt fra et klassisk motiv i maler- og træskærer-kunsten, nemlig når Jomfru Marias mor Anna optræder sammen med Maria og Jesusbarnet. Mest kendt er Leonardo da Vincis maleri *Den hellige Anna Selvtredje* fra 1508-10, der er udstillet på Louvre i Paris. På en sølvske fra middelalderen fundet i Småland i Sverige kaldes Maria i øvrigt selv for *Maria Selvtredje*, men her er Anna ikke med. Den tredje er Gud!

Drægtig bruges om dyr. Ordets oprindelige betydning er slet og ret 'bærende, som bærer på noget'. Det er afledt af verbet *drage* i betydningen 'trække (rundt med noget)'.

Eufemismer og slang

En eufemisme defineres i *Den Store Danske Encyklopædi* som en 'formildende omskrivning af de stødende realiteter'. Og eftersom det at være gravid til andre tider og i andre samfund har været en helt anderledes alvorlig sag end i dag – hvad enten graviditeten var planlagt eller ej – har der været brug for eufemismer. Ofte har de et poetisk skær: *Bære under sit hjerte, være i lykkelige omstændigheder* (eller

blot være i omstændigheder), vente sig. Undertiden beskrives det ældre være med barn som en eufemisme, men det kan nok diskuteres, idet udtrykket jo meget konkret beskriver situationen. I en vis forstand kan vi sige, at også frugtsommelig er dannet eufemistisk med brug af paralleller fra naturen, nøjagtig som når vi taler om *bi*erne og *blomster*ne i stedet for at gå direkte i kødet på realiteterne.

Nogle eufemismer er bibelsk inspirede. I Johannes' Åbenbaring 12, 1 hedder det i den latinske oversættelse *Benedictus fructus ventris tui Iesus Christus!* 'Velsignet være din livsfrugt Jesus Christus', og herfra kommer det nu forældede udtryk 'i velsignet tilstand', som nogle stadig bruger humoristisk. Med 'livsfrugt' menes her en 'frugt båret i livet', altså i kvindens skød.

Slangudtryk er ikke egentlige eufemismer, men kan lige som disse bruges til at dække over generthed i forbindelse med prekære emner. Modsat eufemismerne fjerner slangudtryk ofte det højtidelige og alvorlige ved en samtale. Blandt slangudtryk for dét at være (blevet) gravid kan nævnes: *være med rogn*, *have brød i ovnen*, *have stær i kassen*, *være stukket af en bukseorm*, *være bollet tyk*. Slangudtryk, der refererer til bestemte stadier af graviditeten, er bl.a. *på gled* 'tidligt i graviditeten' og *på faldende fode* 'højgravid'.

Andre nordiske sprog

Mens nordmændene meget lig danskerne bruger *gravid* og *svangerskap*,

er det dagligdags svenske udtryk *med barn*, mens tilstanden kaldes *havandeskap*; *havande* betyder direkte oversat 'havende, som har' og bruges i mange svenske bibeloversættelser (»*Se, du skall bliva havande och föda en son, och honom skal du giva namnet Jesus*« (Lukas 1, 26)).

Islandsk frembyder et væld af betegnelser, bl.a. *barnshafandi* 'som har barn', *ólett* 'u-let', dvs. 'tung', *þunguð*, afledt af samme ord som vores *tung*, og så de mere bemærkelsesværdige *ófrísk* 'ufrisk' og *vanfær*, samme ord som 'vanfær'. Dette betyder naturligvis ikke, at islændinge anser graviditet for en sygdom, men betegnelserne har rødder i oldnordisk, hvor de fra begyndelsen må have angivet, at man var kropsligt ukampdygtig, syg eller ej. I kapitel 2 i Gunløg Ormstunges saga skal en norsk gæst tyde en drøm, han tolker på følgende måde: »*Din hustru er ikke rask, og hun vil føde et vidunderligt barn*«. Her afsløres det, at udtrykket *ikke rask* (oldnordisk *eigi heil*) må være blevet til et fast udtryk for 'gravid' allerede i oldnordisk selv, for kvinden véd på dette tidspunkt ikke noget om graviditeten og kan derfor heller ikke have besværligheder forbundet med den.

Engelsk

Engelsk *pregnant* betyder både 'gravid' og 'prægnant'. Begge angiver, at noget er 'tungtvejende' i hhv. en meget konkret og en overført betydning, og for en engelsktalende er det blot to betydningsnuancer af samme ord.

Sproghistorisk er der dog ikke tale om det samme. Begge er de lånt fra fransk og dermed i sidste ende latinske. Lad os tage det sidste *pregnant* først – det med betydningen 'prægnant'. Det hedder på fransk *preignant* og er egentlig en tillægsform af *preigner* 'presse', beslægtet med dansk *presse*. Det første ord, altså det, der betyder 'gravid', kommer til gengæld af latin *prægnans*, egentlig 'værende i en tilstand før fødslen', sammensat af *præ-* og *-(g)nascor* 'at blive født'. Fokus er her på moderens tilstand. Ordets rod indgår i ord som *re-næssance* 'genfødsel', engelsk *native* 'indfødt', *nation*, oprindeligt et ord for 'folk' og faktisk også ordet *natur*, egentlig noget medfødte karakter – fx kan man jo være nysgerrig af natur.

Slangprægede afledninger af engelsk *pregnant* er *preggo* og *preggers*. Engelske eufemismer er *anticipating* 'som venter sig', *expecting in a family way* 'som venter på familie-måden', *be in a delicate (eller interesting) condition* 'være i en delikat (eller interessant) tilstand'. Omkring 1800 kunne man bruge *poisoned* 'forgiftet' om gravide, sigtende til den opsvulmede mave, der også kan forekomme ved visse forgiftningssygdomme.

Udtrykket *up the duff*, der kendes fra australsk slang, sigter måske til, at kvindens mave 'hæver' i løbet af graviditeten, jf. udtrykket *to have a bun in the oven* ('at have en bolle i ovnen', dvs. svarende til det danske *at have brød i ovnen*). Rachel siger i et afsnit af tv-serien *Venner*, hvor hun planlægger at agere rugemor for et par

venner, der ikke kan få børn: *'I'm just the oven, it's their bun'* ('jeg er bare ovnen, det er deres bolle').

Et lignende slangudtryk er *to join the pudding club* – det kunne oversættes med 'melde sig ind i dessertklubben', dvs. 'gå og bage på noget sammen med de andre i dessertklubben'. *Pudding* var tidligere desuden et gammelt slangord for det mandlige kønsorgan, så frasen kunne muligvis også sigte til, at kvinden nu bevisligt var blandt dem, der har været i selskab med sådan ét. I dronning Victorias kyske England var man nødt til at definere denne eufemisme med endnu en eufemisme, dog mindre slangpræget, som når Barrère og Lelands slangordbog fra 1890 definerer det: »*A woman in the family way is said to be in the pudding club*«. I dag er udtrykket blevet så fasttømret, at man helt kan udelade *pudding* og nøjes med at sige *in the club* ('i klubben').

Andre sprog

Også tysk er i denne forbindelse rigt på eufemismer og slang: udtrykket *einen Braten in der Röhre haben* 'have en steg i ovnen' svarer til *have brød i ovnen*, men viser, at associationen til en ovn ikke behøver have med hævingen at gøre. Tysk er i øvrigt rigt på eufemismer for 'gravid', fx *in (andere) Umständen (befindlich)* '(som befinder sig) i (andre) omstændigheder', *in (guter) Hoffnung* 'i (gode) forhåbninger', *gesegneten Leibes* 'med et velsignet liv (= skød)' svarende til det danske *i velsignet tilstand*.

Fransk *enceinte* og italiensk *incinta*



Ordt gravid kommer af *gravis* ('tung'). Også på andre sprog er 'gravid' forbundet med ubekvem. Hvorfor ikke smuk? (Foto: © Peter Hestbæk, info@snowscan.dk).

er sammenblandinger af to latinske ord: det oprindelige *inciens* 'gravid' og *incincta* 'indhegnet; med bælte på'; da *in-* ud over 'i-; ind-' på latin også kan betyde 'u-, uden', har ordets betydning kunnet tolkes som det modsatte, nemlig 'uden bælte, uomsnøret (fordi man er for stor)'.

Inciens er beslægtet med old- og nygræsk *énkyos*, oldgræsk *enkýmon* 'gravid'. Ordets rod er *-ky-* (latin *-ci-*), en gammel indoeuropæisk rod med betydningen 'svulme'. Den oldgræske afledning *kyma* kunne således betegne alt muligt opsvulmet, både fx 'bølge', 'kålhoved' og 'en stor mængde soldater'. Ordet kunne oven i købet bruges om fosteret selv. Tragediedigteren Euripides beskriver, hvordan den Tro-

janske Hest (den hule træhest, som ifølge sagnet bragtes ind i den lilleasiatiske by Troja, og som viste sig at skjule en mængde græske soldater) var *enkýmon teuchéon* 'fuld af våben', egl. 'gravid med våben' eller 'opsvulmet med våben'. Det svarer til dansk *svanger* i betydningen 'fuld af', fx »Se Natten er svanger med Vellugt fin« (Drachmann).

Meget apropos opkaldte de gamle hittiter i Lilleasien graviditeten efter *arma* 'månen' eller 'måneguden' – dét ord, der på latin betyder 'våben' og på græsk 'vogn'. At være gravid hed på hittitisk *armaezi* 'at måne den'. Her kunne man tro, at der sigtes til månens faser – den »vokser« jo også – eller måske dét, at både en soldat, en

vogn og en kvinde kan siges at være ladet med noget, bebyrdet eller udrustet. Der kunne også være tale om, at en gravid kvinde er 'bedækket', idet verbet 'bedække' og 'udruste' meget ofte er det samme på verdens sprog (via betydningerne 'fylde med, sprede sig over' eller 'dække, beskytte').

Forklaringen skal dog nok snarere findes i datidens religion og samsfundsindretning. På livets vej gik man nemlig både som mand og kvinde gennem forskellige stadier, og grænserne mellem de forskellige stadier markeredes med overgangsriter. En kvinde blev voksen, når hun gennemgik sin første menstruation, mens en mand kunne kaldes voksen, når han blev våbenfør. Sandsynligvis betød *arma* dermed oprindelig 'fuldbyrdelse' eller 'opfyldelse (evt. af en overgangsrite for at komme til livets næste fase)'. Selvom månens navn, *arma*, ikke behøver at være opstået i en religiøs sammenhæng – den har jo også sine faser og kan fx være bedækket – så findes forestillinger om, at graviditeten styres af månen i mange kulturer, knyttet til menstruationens faser. Ordet *menstruation* er i sig selv dannet af det latinske ord for 'måned', *mensis*.

Sammenhængen med månen og graviditet kendes også hos de gamle grækere, hvor månegudinden Artemis tog sig af fødsler. I Athen var hun centrum for en kult, hvor unge og snart giftefærdige piger og piger, der lige var kommet i puberteten, blev sendt på internat på hendes helligsted i et

år – når de kom hjem, var de klar til livets næste fase. Pigerne blev i internatperioden kaldt 'bjørne', jf. de gamle nordiske overgangsriter for unge drenge, der skulle gå *bersærker-gang* (*ber* = 'bjørn', *særk* = 'skind'), før de kunne blive våbenføre mænd. Sammenhængen mellem graviditet og soldatens udrustning kendes i øvrigt fra litauisk, hvor *šarvai* kan betyde såvel 'våben, harnisk, panser' som 'menstruation' og 'moderkage'!

Tilbage til romerne: Et andet latinsk ord for 'gravid', *forda*, var mere folkeligt end *inciens*, nærmest en slags bondesprog, og blev ofte brugt om drægtige dyr, men samtidig var det også mere religiøst betonet. Det indgår i navnet på festen *Fordicidia*, hvor man ofrede en drægtig ko til frugtbarhedsgudinden Tellus, også kaldet *Terra Mater* 'Moder Jord'. *Forda*, der ikke har overlevet i de romanske sprog, betyder oprindelig 'bebyrdet' og er afledt af *fero* 'jeg bærer', samme ord som dansk *bære*, engelsk *bear* 'bære, føde' og tysk *gebären* 'føde'; ordroden ligger også til grund for dansk *barn* (og *-båren* i udtryk som *Guds enbårne søn*) og slaviske ord for 'gravid' som russisk *beremennaja* og bulgarsk *bre-mena*.

Andre sprog, hvor ordet for 'gravid' betyder 'bebyrdet' eller kommer af ord for 'byrde' og 'bære', er italiensk *gestante*, polsk *ciężarna*, tjekkisk *těhotná*, litauisk *nėščia*, rumænsk *însărcinată*, walisisk *beichiog* og bretonsk *dougearez*.

For dem, der lærer spansk, skaber *embarazada* 'gravid' ofte forvirring, da

det minder om det næsten enslydende *embarazoso*, jf. engelsk *embarrassing*. Det engelske ord kommer faktisk indirekte af det spanske, nemlig via fransk *embarrasser* 'blokere, obstruere', eller i overført betydning 'at sætte nogen i en vanskelig situation'. Kilden er i sidste ende det portugisiske *embaraçar*, sammensat af *em-* 'i' og *baraça* 'løkke' eller 'reb'. Portugiserne selv bruger i dag hellere det velkendte *grávida*.

Irsk *bruinneach* 'gravid' er en afledning af ordet for 'bryst; skød', *bruinne*, og har måske betydet 'bebrystet', dvs. 'som har svulmende bryster' eller lignende. Det kunne også være en eufemisme, der egentlig betegnede kvindens skød – en parallel kender man fra fransk *sein* 'skød', der kommer af latin *sinus* 'brystkasse'. *Bruinne* er i øvrigt et keltisk ord, der er lånt til de germanske sprog og fortsat i vores danske ord *brynje*; en hel del gammel krigerterminologi er fælles for keltiske og germanske sprog.

Serbisk, kroatisk og bosnisk *trudna*

'gravid' er simpelthen hunkønsformen af ordet *trudan* 'træt, svag'. Finsk *raskas*, estisk *rase* og lettisk *grūta* betyder samtidig 'gravid' og 'tung'. Gravide litauere bager også brød og siger traditionelt *pečius sugriuvo* 'ovnen er styrtet sammen', når barnet bliver født. På albansk siger man *me barrë*, egl. 'med foster', hvor *barrë* er samme ord som dansk *barn*. Også de grønlandske betegnelser – *naartuvoq* og det mere medicinske *ilumippoq* – er afledt af ord for 'foster' (hhv. *naartu* og *ilumiu*).

Mange af de nævnte betegnelser betyder i dag ikke andet end 'gravid'. Men når vi undersøger deres oprindelse, afsløres det, at de på det tidspunkt, hvor de blev dannet, i de fleste tilfælde har været omskrivninger af virkeligheden, enten eufemismer eller gedigen slang. Næsten overalt er betegnelserne for 'gravid' ord, der refererer til den synlige graviditet – perioden med mave. Ord, der refererer til en situation, hvor graviditeten ikke kan skjules længere.

Adam Hyllested (f. 1976)
Ph.d.-stipendiat, mag.art.
Institut for Nordiske Studier
og Sprogvidenskab
Københavns Universitet

En kortere version af denne artikel udgør opslaget 'gravid' i Karen Høyrup Widding & Kristine Ploug Lemche (red.): *Graviditetsencyklopædien*, Politikens forlag 2009.

Vincent og Josephine

– om royal påvirkning i navngivningen

Af Birgit Eggert

Med den kongelige tvillingebarnedåb vel overstået ved vi nu at de yngste skud på stammen i kongehuset har fået navnene *Vincent Frederik Minik Alexander* og *Josephine Sophia Ivalo Mathilda*. Som ved tidligere navngivninger i kongehuset er Afdeling for Navneforskning på Københavns Universitet også denne gang af pressen blevet spurgt hvilken effekt disse navne vil få på navngivningen de kommende år. Det er meget svært at spå om den fremtidige navnebrug, men hvis vi ser på hvordan det er gået med de kongelige navne i de senere år, kan vi komme med et kvalificeret gæt.

Gennem de seneste godt 15 år er der kommet navnemæssig fornyelse i kongehuset på to måder, nemlig ved at prinserne har giftet sig med udenlandske kvinder, og ved navngivning af de børn der er kommet i de pågældende ægteskaber. Det drejer sig altså om prinsesse Alexandra (nu grevinde) og hendes børn med prins Joachim, prins Nikolai og prins Felix, samt Joachims nuværende hustru, prinsesse Marie, og deres barn, prins Henrik. Dertil kommer kronprinsesse Mary og hendes børn med kronprins Frederik, prins Christian og prinsesse Isabella samt tvillingerne prins Vincent og prinsesse Josephine.

Forskellige navne har forskellige

vilkår for at skabe en potentiel popularitetsbølge, og en popularitetsbølge er også relativt alt efter hvordan det enkelte navns hidtidige udbredelse har været. Nogle navne er meget sjældne i navngivningen i dag og vil derfor hurtigt blive karakteriseret som royale når de optræder i den kongelige familie. Andre navne er velkendte og almindeligt udbredte og vil derfor ikke i samme grad straks associeres til kongehuset.

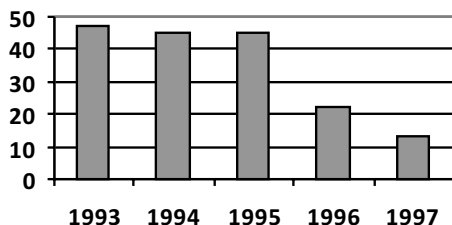
De tre unge prinsesser har alle mere end ét fornavn, og de syv små prinser og prinsesser har hver fire fornavne. I det følgende er det dog kun deres første fornavn der undersøges, da det er det der normalt bruges når de omtales. Derfor vil det være netop det første fornavn som har potentiale til at påvirke den almindelige navngivning.

Alexandra, Nikolai og Felix

Den nuværende grevinde Alexandra af Frederiksborg blev i 1995 gift med prins Joachim som prinsesse af Danmark. På det tidspunkt var *Alexandra* et udbredt pigenavn i Danmark, som havde haft en popularitetsbølge gennem 7-8 år, og i 1995 var der 45 piger der fik dette navn. Måske har den nye prinsesse haft en indvirkning på navngivningen af nogle af de 45 der fik navnet Alexandra i 1995, men

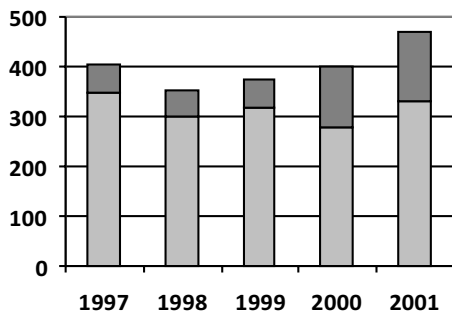
måske har prinsessen også været overeksponeret, i hvert fald halveres antallet af piger som får dette navn, til 22 året efter. Siden har anvendelsen af navnet været faldende, og de seneste år har der været omkring 10 navngivne om året.

■ Alexandra, gift 1995



Alexandra og Joachims ældste søn blev født i 1999, og hans navn, *Nikolai*, fik en anderledes positiv effekt. *Nikolai* (eller *Nikolaj*) var i 1999 nummer 13 på Danmarks Statistiks liste over de mest populære navne og havde på det tidspunkt været et populært drengenavn gennem en årrække. Navnet vedblev at være populært nogle år efter prins Nikolais fødsel, endda med

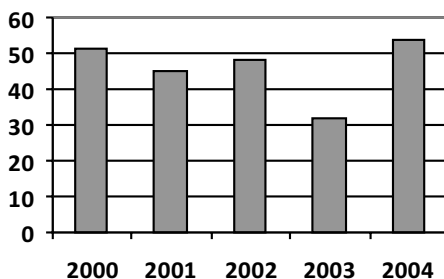
■ Nikolai, født 1999
□ stavemåden Nikolaj



ekstra hop opad i årene efter 1999. Det er især prinsens specifikke stavemåde af navnet, *Nikolai*, der steg i brug i år 2000 og 2001, mens stavemåden *Nikolaj* ikke viser løjefaldende store udsving i de år. Siden 2003 har anvendelsen af navnet generelt været faldende.

Da prins Felix blev født i 2002, var hans navn allerede så småt begyndt at stige i brug. I år 2000 toppede navnet foreløbigt med 51 navngivne, i 2001 fik 45 drenge dette navn, og i 2002 var der 48 som fik navnet *Felix*. Mærkeligt nok faldt antallet til 32 det følgende år for derefter at stige voldsomt de følgende år til 169 navngivne

■ Felix, født 2002



i 2009. Måske skyldes faldet i 2003 at nogen har valgt prinsnavnet fra fordi identifikationen er meget oplagt, men det er dog tilsyneladende glemt igen i 2004.

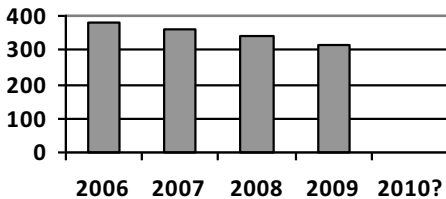
Marie og Henrik

Prins Joachims andet ægteskab med prinsesse Marie har ikke ført nogen ændringer med sig i navneadfærden hos danskerne. Brylluppet stod i

2008, og den lille prins Henrik blev født i 2009. Måske er vi for tæt på begivenhederne til at kunne se effekten af den nytilkomne prinsesses og den lille prins' navne.

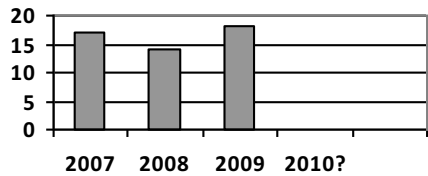
Pigenavnet *Marie* har de seneste ca. 25 år med små udsving ligget på mellem 300 og 400 navnebærere om året uden nogen tendenser til en overordnet stigning eller et fald i brugen af navnet. Anvendelsen af navnet ser altså fortsat ud til at være relativt konstant, dog med et fald de seneste år fra 380 i 2006 til 315 i 2009.

■ Marie, gift 2008



Henrik var modenavn nummer 1 i 1960'erne og har siden været dalende i popularitet, formentlig lavest i disse år hvor antallet af *Henrik*'er hvert år er under 20. Det passer glimrende med at populariteten af et fornavn ofte kommer i bølger ca. hvert 100. år, og på nuværende tidspunkt er det ca. 50 år siden navnet var på toppen. Vi er altså så småt klar til at brugen af *Henrik* stiger igen, og vi vil i de kommende år kunne se om den lille stigning fra 14 i 2008 til 18 navngivne i 2009 kan skyldes prinsens navn, eller om der er tale om et mere generelt vendepunkt for navnet.

■ Henrik, født 2009

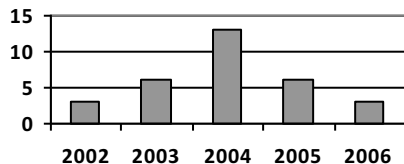


Mary, Christian og Isabella

Kronprins Frederik giftede sig med kronprinsesse *Mary* i 2004, og både hendes navn og deres børns navne ser ud til at have haft en vis effekt i navngivningen i Danmark.

Det engelske pigenavn *Mary* er ikke særlig mundret i dansk, det engelske *-r-* er svært at udtale for mange danskere. Dog var det faktisk temmelig udbredt i Danmark i begyndelsen af 1900-tallet hvor op mod 4000 fik navnet *Mary* som første fornavn i det første årti. Siden har tendensen dog været nedadgående, og anvendelsen af navnet har med enkelte undtagelser ligget mellem 0 og 7 navngivne hvert år gennem de seneste 25 år. Som det kan ses i diagrammet nedenfor, blev navngivningshyppigheden mere end fordoblet med 13 navngivne i bryllupsåret 2004 i forhold til året før, hvor 6 fik navnet *Mary*. Siden er brugen af navnet faldet igen og har haft et no-

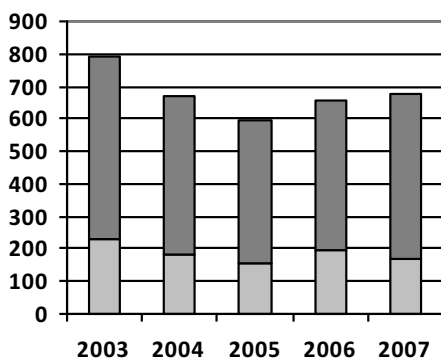
■ Mary, gift 2004



genlunde jævnt leje mellem 3 og 9 navngivne om året.

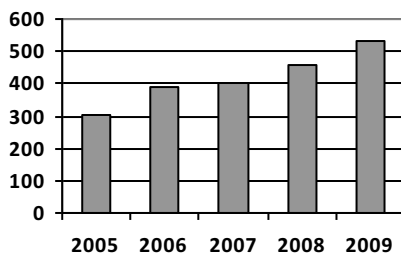
Drengenavnet *Christian* er velkendt og udbredt i Danmark, men der har dog alligevel været nogle udsving i anvendelsen. Brugen af navnet toppede i 1991 med 949 navngivne, og siden har tendensen været nedadgående. Denne tendens vendte i 2005, da prins *Christian* fik sit navn, og navnet steg i brug i årene efter. Det er dog kun en kort påvirkning af prinsnavnet man kan læse i tallene, da antallet af navngivne allerede i 2008 begyndte at falde igen. En lignende udvikling gælder for stavemåden *Kristian*, som også havde været faldende i brug siden begyndelsen af 1990'erne, men steg fra 157 navngivne i 2005 til 199 i 2006. Siden da har også *Kristian* været faldende i brug.

■ **Christian, født 2005**
 ■ **stavemåden Kristian**



Da prinsesse Isabella blev født i 2007, var hendes navn allerede et mode-

■ **Isabella, født 2007**



navn og placeret som nummer 16 på Danmarks Statistiks liste over de populæreste navne. Fra 2005 til 2006 steg navnet fra 302 til 389 navngivne, men i 2007 var stigningen kun på 10 til 399 navngivne. Den »manglende« markante stigning i 2007 kan være udtryk for det samme som vi så ved *Felix* ovenfor, nemlig at *Isabella* er et så relativt usædvanligt navn i Danmark, når man ser bort fra helt små piger, at det meget tydeligt er et kongeligt navn, og derfor har man måske vægret sig ved at lade sig påvirke. Det er imidlertid allerede ovre i 2008 hvor antallet af navngivne steg til 457 og i 2009 til 534 navngivne.

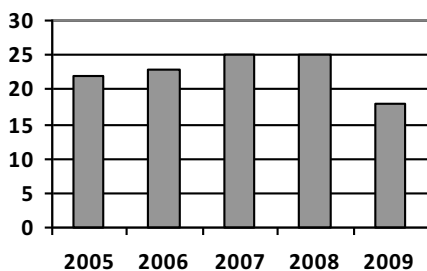
Vincent og Josephine

De kongelige tvillinger prins *Vincent* og prinsesse *Josephine* vil sandsynligvis påvirke den almindelige navngivning i Danmark meget forskelligt. Basis for en eventuel popularitet er nemlig meget forskellig da *Vincent* i dag er et temmelig sjældent navn, mens *Josephine* har været populært i en årrække.

Vincent er i de seneste 25 år steget fra et par navngivninger om året til mellem 18 og 25 navngivninger de se-

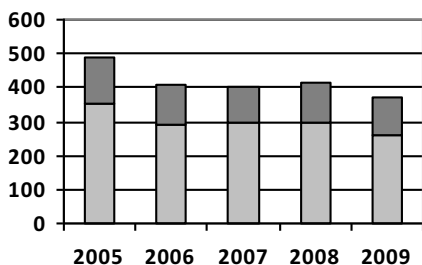
neste år. På den baggrund kan vi forvente en popularitetsbølge for *Vincent* på linje med den vi har set for *Felix*. Desuden er drengenavne som begynder med *Vi-* (*Wi-*) populære for tiden, fx *William*, *Victor*, *Villads*, *Viggo* og *Vitus*. *Vincent* er dog et så sjældent navn i Danmark at det kongelige prædikat på navnet er meget tydeligt, og det kan medvirke til en negativ udvikling for navnet de første år, ligesom vi så det ved *Felix*.

■ **Vincent, født 2011**



Josephine er nummer 14 på den seneste liste over populære navne fra Danmarks Statistik fra første halvår af 2010 (sammenlagt med *Josefine*).

■ **Josephine, født 2011**
 □ **Stavemåden Josefine**



Til sammenligning var *Isabella* nummer 18 på den tilsvarende liste fra 2006, året før prinsesse Isabella blev født. Dengang var *Isabella* et navn på vej op ad listen, og det er det stadig, senest som nummer 2 i første halvår af 2010. *Josephine* (eller *Josefine*) har derimod været populært i en år-række. Navnet toppede som nummer 11 i 2004 og ser nu ud til så småt at være på vej ned ad listen igen. Måske kan det nye royale islæt få udviklingen til at vende.

Kongelig påvirkning?

Undersøgelsen af navnene ovenfor viser at flere af de royale navne har haft en vis effekt, men kun i de år der ligger nærmest efter brylluppet eller barsedåben. I de fleste af tilfældene ser det ud til at udviklingen bremses lidt i året for bryllup eller fødsel og eventuelt året efter, men så fortsætter udviklingen fra før igen. Det gælder for eksempel *Felix* og *Isabella*. Det var begge populære navne på vej op da prins Felix og prinsesse Isabella blev født, men begge navne bremses i denne udvikling året efter de royale fødsler for derefter at fortsætte deres vej opad. Kun *Nikolai* og *Mary* ser ud til virkelig at have haft en umiddelbart positiv gennemslagskraft, *Nikolai* i året efter prinsens fødsel, og *Mary* i året for kronprinsessens bryllup. Det er således ikke nogen stor kongelig påvirkning der kan påvises, og spørgsmålet er også hvordan påvirkningsforholdet er. Når navngivningen i den kongelige familie falder sammen med en trend i befolkningens

navnevalg, er det vanskeligt at sige noget om den royale påvirkning. Udviklingen for de enkelte navne kunne have været den samme selvom navnene ikke havde optrådt i kongefamilien.

Der er desuden forskel på hvor stor bevågenhed der er over for forskellige dele af den kongelige familie. I dag er kronprinsfamilien mere eksponeret end for eksempel grevinde Alexandra, men da Alexandra giftede sig med prins Joachim, var hun det første

friske pust i kongefamilien i mange år, og eksponeringen af hende var ganske stor på den tid.

Nyhedens interesse er sandsynligvis den største faktor i påvirkningsforholdet, men også her er der forskel i eksponeringen. I de to kongelige familier som har helt små børn i øjeblikket, er det således kronprinsparrets navnevalg der har størst bevågenhed i befolkningen, mens navnevalget i prinsefamilien i Møgeltønder ikke har lige så stort fokus.

*Birgit Eggert (f. 1973)
Ph.d., adjunkt ved Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut,
Københavns Universitet.*

Alle angivelser af antal navngivninger per år samt tallene som er brugt i diagrammerne, er hentet fra Danmarks Statistiks Navnebarometer (<http://www.dst.dk/Statistik/Navne/Baro.aspx>). Data bliver opdateret hvert år i juli måned. Fordi forældre har et halvt år til at navngive deres børn, kender vi således endnu ikke tallene for hele 2010.

Danskernes Navne er en søgebase med oplysninger om navne på alle personer som er op-

taget i CPR frem til 2005 (<http://www.danskernesnavne.navneforskning.ku.dk/personnavne.asp>).

Læs også Michael Lerche Nielsens web-artikler om *Kongehuset og modenavne* (http://navn.ku.dk/personnavne/kongehuset_og_modenavne/) og om drengenavnet *Vincent* (http://navn.ku.dk/maanedens_navn/vincent/).

Årets ord 2010

Mål og Mæle indførte Årets ord i 2006. Ideen har spredt sig til andre medier i mellemtiden, så man nu rundt omkring har både månedens, ugens og ja, dagens ord. *Mål og Mæle* kan således kåre *det originale* Årets ord 2010. Årets ord *classic!*

Askeramt er Årets ord 2010 ifølge *Mål og Mæle*. Ordet blev naturligvis dannet i anledning af vulkanudbruddet ved den islandske gletsjer Eyjafjallajökull. Dette udbrud førte også til andre sammensætninger, fx *askesky* og *askedyne*, som andre steder er blevet foreslået og valgt som årets ord. De ord er dog ikke særlig spændende sammensætninger: En *askesky* er, ja, en sky af aske, mens en *askedyne* er en dyne af aske. *Dyne* skal ganske vist opfattes i overført betydning her, ligesom i en dyne af sne, sand eller ked-somhed.

Askeramt er der mere sjov ved. *Askeramt* har nemlig et mere underfundigt forhold mellem ordets betydning og dets enkeltdele. På overfladen ligner det en ligefrem sammensætning ligesom de ovennævnte og ligesom *lynramt*, *stenramt*, *bilramt*, *skudramt* og *stråleramt*. Disse sammensætninger med *konkrete* ting, man kan blive ramt af, er bare ikke særlig almindelige. Præpositionsforbindelser er *langt* mere almindelige i disse til-

fælde: *ramt af lynet*, *ramt af sten*, *ramt af en bil* osv.

Sammensætninger med *-ramt* er næsten udelukkende forbeholdt den slags ulykker, der hører velfærdssamfund til. De hyppigste ord (i *Korpus 2000* fra 1998-2002) er *kriseramte* (138), *konkursramte* (40), *karantæneramt(e)* (40), *skandaleramte* (39), og *konfliktramt(e)* (31). Først længere nede på listen finder man *sygdomsramte* (15) og *krigsramte* (9).

Askeramt hører til blandt velfærdsulykkerne. Hvis man er *askeramt*, har man ikke i fysisk forstand fået Eyjafjallajökull- eller Grimsvötn-vulkanens eruptive rester i hovedet. Det er mere komplekst. Man er snarere udsat for *nogle sekundære ubehageligheder, der er en følge af askeskyen*. Det kan være forsinkelse, aflysning eller nødvendigheden af at måtte vælge en omvej. Her ligner ordet sammensætninger som *turistramt*, *ferieramt* og *wienerbrødsramt*.

Med *askeramt* har vi fået endnu en aflægger, som både er relativt etableret og så nært knyttet til en bestemt historisk kontekst, at det tangerer et bevinget ord. Velkommen på bagsiden.

KF og CE